

Psychické příčiny jako důvod neplatnosti manželství u církevního soudu v Olomouci v letech 1983–2013*

Libor Botek

V roce 1983 vstoupil v platnost *Kodex kanonického práva* latinské církve vyhlášený papežem Janem Pavlem II., v němž se objevil nový kánon 1095, stanovící vady manželského souhlasu z psychických příčin. Tento kánon se pak postupně začal objevovat v jurisprudenci církevních soudů. Tento článek nechce být teoretickým pojednáním o kánonu 1095, ale chce zmapovat, jak byl tento kánon aplikován v rozhodnutích církevního soudu v Olomouci za dobu prvních 30 let platnosti *Kodexu*.

V roce vstoupení nového *Kodexu* v účinnost vykonával arcibiskup olomoucký a metropolita moravský svou soudní moc prostřednictvím Metropolitního soudu v Olomouci. Poté, co se z arcidiecéze olomoucké vydělila diecéze ostravsko-opavská, byl místo něho ke dni 21. 5. 1997 zřízen Interdiecézní soud v Olomouci,¹ společný pro obě tyto diecéze.

1. STRUČNÉ UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY KÁNONU 1095 CIC

Výše zmíněný kánon 1095 zní:

Nezpůsobilí pro uzavření manželství jsou:

1° kdo nemají dostatečné užívání rozumu;

2° kdo mají závažnou poruchu soudnosti, co do podstatných práv a povinností manželských, které se předávají a přijímají;

3° kdo z psychických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti.²

* Článek vznikl v rámci SIVV CMTF_2014_010.

¹ Jan GRAUBNER – František Václav LOBKOWICZ, *Decretum Prot.N. 4042/97 SAT*, archiv církevního soudu.

² Český překlad kánonu převzat z JAN PAVEL II., *Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994, kán. 1095.

Jakkoli se tento kánon v daném znění objevuje v církevní legislativě poprvé, má v lůně učení církve a církevní jurisprudence své hluboké kořeny. Není umělým dodatkem, který by se objevil zcela nečekaně. Je ovocem jednak rozvoje psychologie a psychiatrie ve dvacátém století, ale také učení II. vatikánského koncilu o manželství, které se odlišovalo od pojetí manželství obsaženého v kánonech *Kodexu* z roku 1917. V pastorační konstituci *O církvi v dnešním světě* (*Gaudium et spes*) bylo manželství charakterizováno jako hluboké společenství života a lásky, osobní úkon, jímž se manželé sobě navzájem darují a přijímají se.³ II. vatikánský koncil tak staví vytváření hlubokého společenství života a lásky mezi manžely na první místo mezi cíli manželství a upřednostňuje ho před tradičním prvním cílem plození a výchovy potomstva, jak je výslovně uvedeno v kán. 1013 §1 *CIC/1917*.⁴ Důraz na osobní úkon manželů a schopnost dostat tomuto novému cíli manželství vrhnul nové světlo na otázku platnosti manželství a vedl k rozšíření seznamu důvodů nulity manželství o ty, které se týkají psychiky kontrahentů a dotýkají se manželského souhlasu. Lidské jednání musí k platnosti vyhovět jak přirozenému, tak pozitivnímu právu.⁵

Je zajímavé si všimnout, že kánon 1095 stojí na počátku kapitoly *Kodexu* věnované manželskému souhlasu. I touto pozicí chce zajistě zákonodárce vyjádřit a deklarovat principy, podle nichž má být nahlíženo na manželský souhlas a schopnost člověka jej platně vyslovit.

2. PRVNÍ Odstavec kán. 1095

Prvním předpokladem způsobilosti člověka k uzavření manželství, jakož i vůbec k vykonání jakéhokoli právního úkonu, je užívání rozumu. Kanonické právo předpokládá jeho užívání od sedmi let věku (kán. 97 §2). Užívání rozumu patří ze své podstaty do oblasti intelektuální, i když díky psychické jednotě lidské osoby všechny mohutnosti člověka působí ve vzájemné závislosti. Užívání rozumu je tedy nezbytné, aby byl vykonán lidský čin chtěný, odpovědný a svobodný. Nedostatek užívání

³ *Gaudium et spes* č. 48.

⁴ *CIC/1917*, can 1013 §1: „Matrimonii finis primarius est procreatio atque educatio prolis: secundarius mutuū adiutorium et remedium concupiscentiae.“

⁵ Srov. Stanisław PAŹDIOŃ, *Przyczyny psychiczne niezdołności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin: Wydawnictwo diecezjalne w Sandomierzu, 1999, s. 23–24.

rozumu nebo jeho nepřiměřenost mají za následek neplatnost a neúčinnost souhlasu.⁶ Neplatnost manželství působí nedostatečné užívání rozumu. Není tedy nutné absolutní neužívání rozumu. A tato nedostatečnost v užívání rozumu může být trvalá nebo i pouze dočasná, přítomná v okamžiku uzavírání manželství. Otázku platnosti manželství uzavřeného v tzv. lucidním období, neboli v době dočasného ústupu nemoci, kánon neřeší. Proto se zde vyskytuje dvojí doktrína. Jedni považují taková manželství za platně uzavřená. Jiní, a tento názor je lépe podložený, za neplatná. Odvolávají se při tom na kán. 1322 a 1323 odst. 6, kde je stanoveno, že ti, jimž habituálně chybí užívání rozumu, jsou považováni za neschopné spáchat delikt v lucidním období, a tedy nepodléhají žádnému trestu. Zde se má za to, že tito lidé by nebyli následně, po pominutí lucidního období, schopni plnit podstatné manželské povinnosti, jak to vyžaduje kán. 1095 odst. 3.⁷ Proti případné námitce, že se zde jedná o nedovolené použití analogie zákona u zákona zneplatňujícího a zneschopňujícího, tedy omezujícího svobodný výkon práv (kán. 18), je potřeba říci, že tato interpretace zůstává zcela na půdě kánonu 1095, který chápe jako logicky spjatý celek, definující předpokládané schopnosti a očekávané jednání člena manželského svazku. Analogie s kánony 1322 a 1323 není právní, ale skutková. Jednající v trestném činu není schopen nést odpovědnost za své jednání, uzavírající manželství není schopen plnit povinnosti, k nimž se zavázal, byť oba jednali v lucidním období.

3. DRUHÝ Odstavec kÁN. 1095

K platnému uzavření manželství však nestačí pouze skutečnost, že kontrahent disponuje užíváním rozumu. Je nezbytné, aby měl také přiměřenou psychickou zralost. Tu kánon 1095 ve druhém odstavci nazývá soudností. Je zde myšlena specifická zralost, určená nikoliv pro jakýkoli právní akt, ale pro akt výjimečné závažnosti a odpovědnosti, jenž abso-

⁶ Srov. Luigi CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico: Commento giuridico pastorale*, díl 2, ed. 3, Bologna: Edizioni Dehoniane, 2011, s. 350.

⁷ Srov. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, díl 2, s. 350–351. Autor zde dále uvádí, že moderní psychiatrie vylučuje lucidní období v nejtěžších formách demence. A toto tvrzení, sdílené dnes převládající jurisprudencí, obsahovala již slavná *Accursiova Glosa ordinaria* ze 13. století v komentáři k *Dekretálům* Alexandra III: „Saepe enim furiosi sunt constituti in conspectu umbratae quietis, nec tamen sunt mentis sanae, licet videantur“ (Ad verbum „Furor“).

lutně zavazuje život dvou osob, které si navzájem udělí a přijmou celoživotní neodvolatelnou smlouvu, definovanou v kán. 1057 §2. V důsledku toho jsou nezpůsobilí uzavřít manželství také ti, jimž chybí tato soudnost, tedy nejsou schopni přiměřeně hodnotit podstatné manželské povinnosti kritickým srovnáním protichůdných důvodů.⁸ Zhodnotit nejen teoreticky, ale konkrétně, zda jsou schopni splnit manželské povinnosti, a na základě toho pak zvolit, zda si je předají a přijmou. Vyžaduje se takové poznání, které umožňuje dostatečně si uvědomit práva a povinnosti svázané s touto svátostí.⁹ Schopnost kritického úsudku se podle psychologů rozvíjí později než schopnost poznávat.¹⁰

Podle stabilní jurisprudence Římské rotý pojem zralosti úsudku zahrnuje také tzv. vnitřní svobodu, která je schopností ovládat vnitřní podněty a pocity tak, aby člověk byl schopen učinit svobodnou volbu.¹¹ Ke ztrátě vnitřní svobody dochází zpravidla v nenormálních psychických podmínkách, zapříčiněných vnitřním a někdy i vnějším¹² tlakem na člověka stojícího před volbou uzavřít nebo neuzavřít manželství, a často také před volbou uzavřít je s tou či onou osobou. Často se jedná o pocit skutečného nebo domnělého očekávání okolí, že s danou osobou uzavře sňatek, i když kontrahent sám sňatek nechce, výchovou zakořeněnou snahu vyhnout se zklamání lidí kolem sebe, která člověka vede k jednání v rozporu s vlastní vůlí apod.

Nezralost úsudku však nelze zaměňovat s prostou mylnou nebo nezodpovědnou volbou manželství, podceněním práv a povinností manželských nebo nedostatečným hodnocením motivů pro a proti manželství.¹³

⁸ Srov. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, díl 2, s. 351.

⁹ Srov. Stanisław PAŹDIOŃ, *Przyczyny poważnego braku rozeznania oceniającego w świetle kan. 1095 n. 2*, Lublin: Polyhymnia, 2004, s. 19–20.

¹⁰ Srov. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, díl 2, s. 351.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 351.

¹² Vnější tlakem se zde myslí soubor vnějších okolností ovlivňujících psychické rozpoložení kontrahenta. Například evokují nadměrný pocit odpovědnosti vůči partnerovi nebo jiné osobě, a tím ovlivní rozhodnutí se pro manželství. Dívka by ráda odstoupila od zamýšleného manželství, ale nechce zarmoutit smrtelně nemocnou maminku partnera, která v ní vidí záruku, že o jejího syna bude postaráno. Toto dilema vážně omezuje její vnitřní svobodu. Tento stav je odlišný od násilí nebo vážného strachu způsobeného z vnějšku (*vis vel metus*), jímž by kontrahent byl nucen uzavřít manželství, aby se zbavil takového násilí nebo strachu (kán. 1103 CIC).

¹³ Srov. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, díl 2, s. 351.

4. TŘETÍ ODSTAVEC KÁN. 1095

Ve třetím typu nezpůsobilosti zákonodárce obrátil pozornost především na psychické anomálie, sexuální i nesexuální. Nositelé takovýchto anomálií jsou neschopni vzít na sebe manželské závazky pro morální nemožnost jim dostat.¹⁴

V jurisprudenci v oblasti vlivu schopnosti člověka na platnost manželského souhlasu byl průlomový rozsudek coram Lefebvre z 2. 12. 1967, v němž je vyslovena zásada, že nikdo nemůže platně přijmout závazky, které není schopen splnit,¹⁵ jenž byl po dvou letech potvrzen rozsudkem odvolacího soudu coram Pompedda.¹⁶

Soudní praxe, nové pojetí manželství a pokrok v psychologii a psychiatrii pak vedl Papežskou komisi pro revizi Kodexu kanonického práva k práci nad zařazením této otázky do nového KKP. Otázka byla diskutována, protože byla obava, aby příliš obecné vymezení příčin neschopnosti neotevřelo cestu nadměrnému počtu zneplatňujících rozsudků. Nakonec bylo kán. 1095 odst. 3 přijato dosti široké, netaxativní vymezení příčin neschopnosti převzít podstatné povinnosti manželství, které bylo následně převzato i do CCEO z roku 1990, kán. 818.¹⁷

Vychází se ze staré římské zásady *ad impossibile nemo tenetur*.¹⁸ Člověk tedy na sebe nemůže vzít závazek, jemuž ve chvíli jeho přejímání není schopen dostat. V oblasti manželství musí mít člověk i psychické předpoklady pro splnění závazků, které na sebe uzavřením manželství bere. Tyto závazky *Kodex* přímo nespécifikuje a je tedy na kanonistech, aby je vymezili. Nejobecněji lze říci, že je to vytvoření manželského společenství. To je vymezeno podstatnými prvky a vlastnostmi manželství – jednotou, nerozlučitelností a přijetím dětí, uvedenými v kán. 1056. Zákonodárce ale výslovně nevymezil podstatné prvky manželské smlouvy. Jurisprudence Římské roty za ně považuje dobro manželů a plození a výchovu dětí, uvedené v kán. 1055 §1. Rozsah manželských závazků je ale širší než rozsah podstatných prvků manželství. Kromě dobra manželů a potomstva zde patří podstatné vlastnosti manželství, jednotu a nerozlučitelnost. Hlavním problémem je ale rozlišení mezi důležitými

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 352.

¹⁵ Rozs. ze 2. 12. 1967 c. Lefebvre v *SRRD* 59:1967, s. 803.

¹⁶ Rozs. ze 6. 9. 1969 c. Pompedda v *SRRD* 61:1969, s. 176.

¹⁷ Srov. PAŹDIOR, *Przyczyny psychiczne niezdolności*, s. 23–24.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 25.

a nedůležitými povinnostmi. Ani jurisprudence Římské roty úplný výčet podstatných práv a povinností manželských neuvádí.¹⁹

Do interpretace tohoto kánonu několikrát zasáhl ve svých alokucích k Římské rotě také papež Jan Pavel II. V alokuci z 5. 2. 1987,²⁰ č. 6, upozorňoval soudce, aby nezaměňovali psychickou zralost, jež je východiskem pro lidský rozvoj, s kanonickou zralostí, která je naopak minimálním požadavkem pro platnost manželství. V téže alokuci v č. 7 Jan Pavel II. vybízel k rozlišování mezi neschopností a obtížností plnit podstatné manželské povinnosti, zapříčiněné přehlížením nebo nedostatečným využíváním přirozených a nadpřirozeným prostředků, které měli manželé k dispozici, nebo nepřijetím nevyhnutelných limitů a těžkostí manželského života, buď pro nevědomost, nebo pro patologické vlivy, které se nedotýkají podstatné lidské svobody, nebo konečně pro nedostatky morálního charakteru. V alokuci z 25. 1. 1988,²¹ č. 5, upozorňuje Jan Pavel II. na skutečnost, že lidská přirozenost je zraněná hříchem a člověk je povolán k tomu, aby podle slov sv. Pavla ukřižoval své „tělo s jeho vášněmi a žádostmi“, a dal tomuto nevyhnutelnému zápasu a utrpení, které přináší, tedy i limitům své efektivní svobody, vykupitelský význam. A tak zatímco pro psychologa a psychiatra se jeví každá forma psychické nemoci v rozporu s normalitou, pro kanonistu, který se inspiruje výše uvedeným komplexním pohledem na osobu, normalita znamená normální lidské podmínky v tomto světě a zahrnuje v sobě i umírněné formy psychických obtíží s následným povoláním postupovat podle Ducha také skrze strasti za cenu odříkání a obětí. Proto jen těžší formy psychických nemocí ovlivňují podstatnou svobodu osoby.

Výše uvedené zásady, na nichž stojí kán. 1095, jsou přirozeného práva, proto uvedený kánon lze aplikovat i na manželství uzavřená před účinností CIC/1983.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 27.

²⁰ Srov. JAN PAVEL II., *Allocutiones ad Rotae romanae auditores coram admissos*, die 5 februarii 1987, in AAS 79 (1987), s. 1453–1459.

²¹ Srov. JAN PAVEL II., *Allocutiones ad Rotae romanae auditores coram admissos*, die 25 januarii 1988, in AAS 80 (1988), s. 1178–1185.

5. ŘEŠENÍ KAUZ S PSYCHICKÝMI PŘÍČINAMI NULITY PŘED ROKEM 1983

Jurisprudence Metropolitního soudu v Olomouci před rokem 1983 aplikovala na kauzy, v nichž se objevovala neplatnost manželství z psychických příčin, především kánon 1081 CIC/1917, někdy také ve spojení s kán. 1082, 1086 a 1013.

Kán. 1081 zní:²²

§ 1. Manželství vzniká souhlasem stran, právoplatně projeveným mezi osobami po právu schopnými; a ten nemůže být nahrazen žádnou lidskou mocí.

§ 2. Manželský souhlas je projev vůle, jímž obě strany si odevzdávají a přijímají trvalé a vylučné právo na tělo se zřetelem k úkonům o sobě způsobilým k plození potomstva.

Kánon vyžaduje ke vzniku manželství souhlas stran po právu schopných. Neschopnost působí buď příroda, nebo zákon, rozumí se manželská překážka. Z logiky věci byl tento kánon aplikován na případy, kdy osobám ve vyslovení souhlasu bránila psychická nezpůsobilost, tedy především slabomyslnost (*debilitas mentis*) nebo úplná duševní neschopnost (*amentia*).²³

Kán. 1082:

§ 1. Aby mohlo dojít k manželskému souhlasu, je třeba, aby smluvním stranám aspoň nebylo neznámo, že manželství je trvalé společenství mezi mužem a ženou k plození dětí.

§ 2. Neznalost toho se po dospělosti nepředpokládá.

Kánon stanoví minimum poznání pro uzavření manželství. I neznalost v této oblasti může mít psychické příčiny.²⁴

Kán. 1086:

§ 1. Vždy se předpokládá, že vnitřní souhlas mysli odpovídá slovům nebo znamením, jichž bylo užito při uzavření manželství.

²² Český překlad kánonů převzat z František KOP, *Překlad Kodexu kanonického práva*, v přepisu Diecézního církevního soudu v Brně v *Adnotatio jurisprudentiae*, Brno 2009.

²³ Srov. JOSEF PEJŠKA, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, svazek III.: Manželské právo kanonické*, Praha 1934, s. 225.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 227.

§ 2. Vylučuje-li však jedna z obou stran nebo vylučují-li obě strany zřejmým projevem vůle samotné manželství anebo všechno právo na manželský úkon nebo nějakou podstatnou vlastnost manželství, uzavírají manželství neplatně.

Kánon akcentuje kvalitu souhlasu. Problémy v psychické oblasti mohou zapříčinit jeho neplatnost, protože mohou vést k rozporu mezi vnitřním stavem mysli a vnějším znamením.

Kán. 1013:

§ 1. Prvotní účel manželství je plodit a vychovávat potomstvo; podružný vzájemná pomoc a prostředek k ukojení žádostivosti.

§ 2. Podstatné vlastnosti manželství jsou jedinstvo a nerozlučnost, jež v křesťanském manželství nabývají zvláštní pevnosti vzhledem k svátosti.

Tento kánon býval aplikován pro v něm obsažený požadavek vzájemné pomoci v manželství. Psychické příčiny mohly tuto vzájemnou pomoc znemožňovat.

6. UPLATŇOVÁNÍ KÁN. 1095 U CÍRKEVNÍHO SOUDU V OLOMOUCI

Jak bylo uvedeno v úvodu, církevním soudem Olomouci se rozumí do roku 1997 Metropolitní soud a od roku 1997 Interdicční soud v Olomouci.

Z roku 1983 jsou v archivu 2 kauzy projednané v I. instanci, z toho jedna na psychické příčiny, a to ještě podle kán. 1081 § 1 a 2 *CIC/1917*.²⁵

V roce 1983 byla kromě toho projednána jedna II. instance z Prahy a jedna III. instance z Nitry, ovšem na jiné předměty sporu.

V roce 1984 bylo projednáno 14 kauz, z toho 3 byly III. instance. Ani jedna nebyla na psychické příčiny.²⁶

Mezi kauzami přijatými v roce 1985 je 5 řešeno na neplatnost souhlasu z důvodu duševní nemoci. Všechny jsou ještě řešeny podle kán. 1081 *CIC/1917*, některé s přihlédnutím ke kán. 1013 *CIC/1917*. Třikrát se jedná o II. instanci z Prahy a dvakrát o I. instanci z Olomouce. Všechny

²⁵ Archiv Interdicčního soudu v Olomouci.

²⁶ Archiv Interdicčního soudu v Olomouci.

rozsudky jsou afirmativní. V kauze č.j. 4/85 coram František Polášek se ponent v *in iure* rozsudku již odvolává i na kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983*.²⁷

Z kauz přijatých v roce 1986 byly řešeny 4 kauzy na psychické příčiny.

Kauza 31/86 na závažnou poruchu soudnosti byla řešena podle kán. 1086 §2 *CIC/1917* s afirmativním rozsudkem.

Kauza 47/86, apelace z Prahy, na neschopnost unést břemeno manželství pro psychickou nemoc, kde byl v Praze použit kán. 1081 §1 a souběžně 1095 odst. 3. Ponent kanovník Václav Červinka v *in iure* hovoří o tom, jak kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983* logicky domýšlí vnitřní náplň kán. 1081 *CIC/1917*. Rozsudek byl afirmativní a v Olomouci potvrzený.²⁸

Kauza č.j. 12/86 byla rovněž apelací z Prahy. Kanonickým důvodem byla neschopnost muže převzít podstatné manželské povinnosti z psychických příčin, ale kauza byla řešena ještě podle kán. 1081 a 1082 *CIC/1917*. Afirmativní rozsudek z Prahy byl v Olomouci potvrzen.

Obdobně kauza 53/86, také apelace z Prahy, s předmětem sporu neschopnost muže dát platný manželský souhlas a plnit podstatné povinnosti manželství, byla v Praze řešena podle kán. 1081 a 1086 *CIC/1917*. Rovněž byla prohlášena nulita a olomoucký soud ji potvrdil.

Prvoinstanční kauza 15/86 byla u olomouckého soudu řešena na vadu souhlasu podle kán. 1086 §2 a 1081 § 1 a 2, 1082 § 1 a 2 a 1013 *CIC/1917*. Rozsudek byl negativní, ale strana žalující se odvolala k Interdiecéznímu soudu v Praze, kde byl rozšířen předmět sporu o neplatnost z důvodu neschopnosti strany nežalující převzít podstatné manželské povinnosti pro závislost na alkoholu podle kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983*. Rozsudek byl afirmativní a byl postoupen k projednání Římské Rotě. Ta však pražský rozsudek nepotvrdila s odůvodněním, že alkoholismus nebyl přítomen v době uzavírání manželství.

V kauzách přijatých v roce 1987 již máme jednu, č.j. 56/87, která má přímo stanoven v předmětu sporu kán. 1095 odst. 2 a 3 *CIC/1983* ve spojení s kán. 1013 *CIC/1917*. Jednalo se o neplatnost z důvodu počínající paranoidní schizofrenie ženy. Rozsudek byl pro neplatnost manželství a byl následně potvrzen II. instancí téhož Metropolitního soudu v Olomouci.

²⁷ Kauza č.j. 4/85, archiv Interdiecézního soudu v Olomouci.

²⁸ Kauza č.j. 47/86, archiv Interdiecézního soudu v Olomouci.

Kauza č.j. 74/87, apelace z Prahy, byla také přímo na kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983*, a to pro závislost muže na rodičích. Afirmativní rozsudek z Prahy byl v Olomouci potvrzen.

Kauza 11/87, která byla apelací od Diecézního soudu v Brně, řešila neplatnost pro paranoidní schizofrenii muže ještě podle kán. 1081 §1 *CIC/1983*. I zde byl afirmativní rozsudek v obou instancích.

Rovněž kauza č.j. 45/87, také apelace z Brna, která řešila nulitu manželství z důvodu alkoholismu, byla řešena podle kán. 1081, 1086 a 1013 *CIC/1917*. Zde ale olomoucký soud afirmativní rozsudek z Brna nepotvrdil.

I kauza 59/87, která je apelací z Prahy, řeší psychické příčiny nulity manželství, a to vrozenou neschopnost ženy plnit funkci matky, ještě podle kán. 1081 *CIC/1917*. Zde olomoucký soud afirmativní rozsudek I. instance potvrdil.

V roce 1988 byly u Metropolitního soudu v Olomouci přijaty čtyři kauzy na psychické příčiny.

Kauza č.j. 31/88 byla přijata do I. instance a týkala se vady souhlasu pro amenci a paranoidní schizofrenii muže. Byla řešena souběžně podle kán. 1082 *CIC/1917* a 1095 odst. 2 a 3 *CIC/1983*. Afirmativní rozsudek I. instance potvrdil ve II. instanci též olomoucký soud.

Další byla kauza 23/88, která byla apelací z Prahy, v níž šlo o neschopnost ženy dát platný manželský souhlas a plnit manželské povinnosti z důvodu psychopatické osobnosti, která neunesla manželství a propadla alkoholu, byla také řešena ještě podle kán. 1081 *CIC/1917*. V *in iure* je ale také zmíněn kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983*. Olomoucký soud afirmativní rozsudek z Prahy potvrdil.

Kauza č.j. 24/88 byla apelací od Diecézního soudu v Brně. Kromě omylu v podstatné vlastnosti osoby podle kán. 1083 §2 a vyloučení práva na tělo podle kán. 1081 §2 *CIC/1917* zde byla předmětem sporu také neschopnost muže z psychických příčin převzít podstatné manželské povinnosti, neboť z důvodu tělesného defektu propadnul pití. Tento předmět sporu byl řešen souběžně podle kán. 1081 §2 *CIC/1917* a kán. 1095 odst. 3 *CIC/1983*. Rozsudek v Brně byl ve prospěch nulity manželství, Metropolitní soud v Olomouci jej nepotvrdil.

Kauza č.j. 44/88, apelace z Prahy, měla jako předmět sporu psychickou neschopnost muže, kterou také řešila ještě podle kán. 1081 §1 *CIC/1917*. Afirmativní prvoinstanční rozsudek byl v Olomouci potvrzen.

Když shrneme uvedené období prvních pěti let účinnosti nového *Kodexu*, můžeme říci, že soudcové vzali nový kánon na vědomí a postupně

jej začali aplikovat vzhledem k jeho retroaktivitě i na kauzy uzavřené za účinnosti *Kodexu* z roku 1917.

V následujících letech, jak vyplývá z relatií odesílaných Nejvyššímu soudu Apoštolské Signatury do Říma letech 1985–2013,²⁹ podíl psychických příčin v poměru k ostatním příčinám neplatnosti řešených manželství významně rostl, jak je patrné z tabulky (na následující straně).

7. ROZVRSTVENÍ APLIKACE JEDNOTLIVÝCH ODSTAVCŮ KÁNONU 1095 NA MANŽELSKÉ KAUY

Ustanovení odstavce 1 se nepoužilo, protože lidé s tak velkým postižením manželství neuzavírají.

Poměr aplikování odstavce 2 a odstavce 3 daného kánonu je za celé sledované období přibližně jedna pětina ku čtyřem pětinám ve prospěch odstavce 3. V posledních letech se však podíl aplikace odstavce 2 významně zvyšuje až ke 40 %.

8. ROZBOR KAUY PŘIJATÝCH V ROCE 2010

Pro zmapování aktuální situace v aplikaci kánonu 1095 byl zvolen rok 2010, protože kauzy přijaté v tom roce jsou již dořešeny.

I. instance

Celkem bylo v roce 2010 přijato 42 kauz, které byly nakonec rozhodnuty rozsudkem (nezapočítávaly se kauzy založené ad akta pro nečinost strany žalující, na její žádost nebo pro úmrtí strany).

Pouze u pěti z nich nebyl předmětem sporu kán. 1095 odst. 2 nebo 3. A ve všech pěti byla prohlášena neplatnost manželství.

Ve zbylých 37 kauzách, v nichž byly předmětem sporu psychické příčiny, byl:

Předmět sporu podle kán. 1095 odst. 2 uplatněn 23x, a rozsudek byl 21x afirmativní (z toho 6x na muže a 5x na ženu a 10x na oba) a 2x negativní (jednou na muže a jednou na ženu).

²⁹ Archiv Interdiecézního soudu v Olomouci.

Rok	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Psychické příčiny	8	2	8	2	2	0	17	1	—
<i>Ostatní tituly nulity</i>	12	36	41	63	43	40	37	6	—
Poměr psych. př. k ost. příč. nulity	40,00%	5,26%	16,33%	3,08%	4,44%	0,00%	31,48%	14,29%	—
Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Psychické příčiny	30	23	25	32	31	26	11	37	47
<i>Ostatní tituly nulity</i>	31	53	32	37	33	42	17	55	43
Poměr psych. př. k ost. příč. nulity	49,18	30,26%	43,86%	46,38%	48,44%	38,24%	39,29%	40,22%	52,22%
Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Psychické příčiny	53	37	49	45	51	—	79	91	103
<i>Ostatní tituly nulity</i>	28	27	45	39	57	—	12	58	49
Poměr psych. př. k ost. příč. nulity	65,43%	57,81%	52,13%	53,57%	47,22%	—	86,81%	61,07%	67,76%
									70,70%

Předmět sporu podle kán. 1095 odst. 3 uplatněn 31x, a rozsudek byl 26x afirmativní (16x muž, 7x žena, 3x oba) a 5x negativní (2x muž, 2x žena a 1x oba).

37 kauz s alespoň jedním titulem nulity na psychické příčiny představuje 88% řešených kauz.

II. instance

Od Metropolitního církevního soudu v Praze soud obdržel 37 kauz, z nichž 21 mělo v předmětu sporu kán. 1095. V jednom případě došlo u kánonu 1095 odst. 3 k zamítnutí neplatnosti manželství, v ostatních byla neplatnost manželství prohlášena v I. instanci potvrzena.

Od Diecézního soudu v Brně soud obdržel 17 kauz, z toho 10 s předmětem sporu podle kán. 1095. Ve všech případech byla neplatnost manželství potvrzena.

Od Diecézního soudu v Hradci Králové soud obdržel 3 kauzy, z toho 2 s předmětem sporu podle kán. 1095. Ve všech případech byla neplatnost manželství potvrzena.

Když to shrneme, ve II. instanci Interdiecézní soud v Olomouci řešil v daném roce 57 kauz, z nichž 33 mělo jako důvod nulity psychické příčiny, což je 58%.

9. KONKRÉTNÍ PŘÍČINY NESCHOPNOSTI PŘEVZÍT PODSTATNÉ MANŽELSKÉ POVINNOSTI:

Pokud jde o příčiny způsobující neschopnost převzít podstatné povinnosti manželství z psychických příčin (kán. 1095 odst. 3), převažují: jsou:

- Nezodpovědnost, nezájem o rodinu, upřednostňování kamarádů nebo kamarádek před rodinou, nezájem o komunikaci, psychická labilita (35).
- Závislosti na alkoholu nebo hracích automatech (9) a na rodičích (7).
- Agresivita, nevládnutí stresu (9).
- Duševní nemoci jako maniodepresivita aj. (2).
- Sexuální orientace (2).
- Neschopnost intimního styku z psychických příčin (2).

10. ANALÝZA DŮVODŮ NÁRŮSTU PSYCHICKÝCH PŘÍČIN MANŽELSKÉ NULITY

Jak je z výše uvedených rozborů vidět, mezi důvody neplatnosti manželství stále více převažují příčiny psychické, zvláště neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti. A to vzdor tomu, že především sv. otec Jan Pavel II. v alokucích k Římské rotě nabádal, aby zde byla odlišována nemožnost od obtížnosti, a vzdor napomínání Nejvyššího sou-

du Apoštolské Signatury ohledně vysokého počtu uvedených kauz. Kde jsou příčiny tohoto trendu? V benevolentní aplikaci kánonu ze strany soudců, nebo v objektivní situaci?

Objektivně je nutno přiznat, že v současné době vstupuje do manželství generace, z níž velmi mnozí členové nemají zkušenost úplné rodiny už ani u prarodičů. Schází jim přirozená zkušenost s rolí otce nebo matky v rodině, model partnerského vztahu, jemuž se obětuje osobní pohodlí a zájmy. A už vůbec absentuje duchovní formace k chápání manželského vztahu jako místa uskutečňování obětující se lásky podle modelu Krista a církve. Nedovedou proto posoudit nároky manželského života v rodině, jak jí rozumí církev, a vyhodnotit svou schopnost se s nimi vyrovnat.

Do problémů se ale stále více dostávají i děti z rodin, které rozpadlé nejsou. I tyto děti jakoby trvale uvíznou v etapě dospívání, v nebezpečné směsi schopností dospělého člověka a dětinské nezodpovědnosti. James B. Stenson v článku „Nebezpečná znamení: Rodiny řítící se do nesnází“³⁰ vidí příčiny tohoto jevu v tzv. egocentrické konzumní rodině. V ní se neklade důraz na vytváření charakteru výchovou k překonávání obtíží, ale naopak na zábavu a odstraňování překážek z cesty dítěte. Děti tak vyrůstají v přesvědčení, že mají celoživotní nárok na štěstí a zábavu. Mají nízkou toleranci k nepohodlí, vyhýbají se nepříjemným závazkům a obtížím, plnění slibů a předchozích dohod. Zvyknou si, že jejich problémy řeší dospělí. Dostanou-li se do problémů, věří, že nakonec někdo zasáhne a jejich problémy zmizí. Nebo nakonec od problému utečou. Rodiče rezignují na roli autority v rodině. Děti v nich nejsou schopny vidět vzory a mít k nim úctu. Stojíme tedy tváří v tvář lidem, kteří mají snížený práh schopnosti řešení obtíží. To, co bylo pro předchozí generace obtížné, ale překonatelné, současný mladý člověk už skutečně nedovede unést. A řeší to útekem.

U dnešního mladého člověka jde proto o skutečnou nemožnost převzít podstatné manželské povinnosti. Nárůst počtu kauz na toto téma tedy není důsledkem benevolence soudců, ale reálné situace, která aplikaci kánonu 1095 na životní problémy současných manželů vyžaduje.

³⁰ James B. STENSON., „Nebezpečná znamení: Rodiny řítící se do nesnází,“ *Monitor* 11, č. 16 (2014), prázdninová příloha I–IV, překlad Pavla Štičky z <http://www.parentleadership.com>.

ZÁVĚR

Analýza manželských kauz, v nichž byla v letech 1983–2013 u Metropolitního soudu v Olomouci a následně u Interdiecézního soudu v Olomouci řešena otázka platnosti manželství z důvodu psychických příčin, ukázala, že soudcové si brzy osvojili rotální jurisprudenci v oblasti kánonu 1095 a zavedli aplikaci této novinky z *Kodexu kanonického práva* 1983 do praxe, byť se tak dělo v obtížných podmínkách nesvobody církve.

Nárůst psychických příčin neplatnosti manželství upozorňuje na celospolečenský trend výchovných chyb konzumní společnosti, do níž v posledních desetiletích vstoupili i naši věřící. Stanoví tak výzvu naší místní církvi čelit těmto problémům v oblasti péče o rodinu a ukazuje naléhavost potřeby věnovat se formaci rodičů i dětí směrem k hodnotám, jako je zodpovědnost, ochota k oběti a sebezáporu a hledání radosti ve štěstí druhého, které jsou pilíři stability rodin v zátěžových situacích.

Psychological Causes as the Reason for Nullity of Marriage in an Ecclesiastical Tribunal in Olomouc in the Years 1983–2013

Keywords: Code of Canon Law; Canon 1095; Matrimonial Consent; Marriage Cases; Nullity of Marriage; Causes of a Psychic Nature; Interdiocesan Tribunal in Olomouc; Metropolitan Tribunal in Olomouc

Abstract: The article discusses the application of canon 1095 of the Code of Canon Law of 1983 in an ecclesiastical tribunal in Olomouc in the years 1983–2013. It presents the basic principles of application of that canon, and then makes an analysis of the application of this canon to the marriage cases resolved by the ecclesiastical tribunal in Olomouc. The article reflects on the reasons behind the increase in psychological causes of nullity of marriage in relation to other causes of marriage nullity. Possible reasons could be the absence of education involving sacrifice and the lack of positive examples for partnership and parental relationship in the primary family.

Libor Botek, Th.D.
Katedra církevního práva
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
l.bitek@volny.cz